

Isaak Babelin suomalaiskertomus

T i m o S u n i

Punaisia työnnettiin rajalle. Helsingfors, Åbo ja Viipuri oli menetetty. Oli selvää että punaisilla meni huonosti. Silloin esikunta lähetti hakemaan apua kaukaa pohjoisesta.

Kuukausi sitten autiolla suomalaisella asemalla, siellä missä taivas on kuulas ja korkeat männyt pysyvät sijoillaan, näin viimeiseen taistoon kutsutut miehet.

He tulivat Vienan Kemistä ja Murmannista, jäisiltä seuduilta tundran liepeillä.

He olivat koolla matalassa hirsiladossa, jonka täytti kostea hämäre.

Lattialla lojui vieretysten tummanpuhuvia liikkeettömiä vartaloita.

Parrattomia mongolinkasvoja häilyi himmeässä valonkajossa. Jaloissa oli hirvennahkasaappaita, harteilla mustia turkkisia.

Jokaisen vyöltä pisti esiin käyräteräinen veitsi. Jähmeät sormet lepäilivät vanhanmallisten luodikkojen himmeillä piipuilla.

Edessäni makasi entisaikain turkkilaisia – pyöreäpäisinä, kiihottomina, vaiteliaina.

Suomalaisten upseeri puhui:

– Huomenna taistellaan Valkeasaarella. Siellä ovat viimeiset asemat. Eiköhän oteta selvää, kuka on isäntä meidän mailla.

Upseeri ei vakuutellut. Hän ajatteli ääneen asetellen painostavasti verkkaisia sanojaan.

Vaiettuaan hän poistui sivuun ja jäi kuulolle pää riipuksissa.

Alkoi keskustelu, aivan erityinen keskustelu. Sellaista en ole Venäjällä kuullut.

Hiljaisuus hallitsi kostean hämärän täyttämää hirsilatoa. Mustien turkisten alla pysyttiin merkittävästi vaiti – ilmeettömät, usvassa aavemaiset kasvot nuokkuivat unen partaalla.

Vaimeat äänet putoilivat hitaasti ja hankalasti juroon hiljaisuuteen. Viisitoistavuotias puhui ikämiehen kylmällä harkinnalla, ikämiehet muistuttivat nuorukaista joka suhteessa.

Eräs suomalaisista sanoi: mennään apuun. Miehiä poistui ladosta ja järjestyi kiväärin kalisten riviin metsän reunaan.

Toiset eivät liikahtaneet. Kuudentoista ikäinen kalvakka poika ojensi upseerille sanomalehden, jossa oli venäjänkielinen määräys, että rajaa ylittävät punaiset tuli riisua aseista.

Antaessaan lehden poika mutisi jotakin. Kysyin silloin suomalaiselta, joka toimi tulkinani:

– Mistä he nyt puhuvat?

Suomalainen käännähti ja vastasi yksikantaan minua hyytävästi tuijottaen:

– Sitä en teille sano enkä sano teille enää yhtään mitään.

Pojan kanssa olleet suomalaiset nousivat jalkeille.

Vastauksen asemesta he puistelivat ajeltuja päitään, kävelivät ulos ja keräytyivät alla päin hiljaiseksi joukkioksi matalan seinän viereen.

Kalvannut upseeri seurasi perässä hapuillen revolveria tärisevin sormin. Hän tähtäsi sillä edessään seisovan alakuloisen nuorukaisen kellertäviä leveäposkisia kasvoja. Tämän kapeat silmät väistivät, vartalo kääntyi ja painui kyyryyn.

Upseeri meni pois, istahti kannolle, paiskasi revolverin käsistään ja peitti silmänsä.

Ilta laskeutui tienoolle. Rusko syttyi taivaanrantaan. Metsä vaipui keväisen yön hiljaisuuteen. Hylätty revolveri lojui sivussa. Metsän reunassa upseeri jakoi patruunoita niille jotka tulivat hakemaan.

Taisteluun valmistautuvan ryhmän liepeillä huomasi venäläisen talonpojan takkiin pukeutuneen miekkosen. Hän istui paksulla kannolla. Edessään hänellä oli puurovati, kenttäpullollinen borssia ja kokonainen limppu.

Musikka söi ahneesti hotkien. Hän ähki, suoristautui välillä, hengitti vinkuen ja iski mustin sormin jäähtyneen puuron rippeisiin. Syötävää olisi riittänyt kolmelle.

Huomattuaan minut venäläiseksi miekkonen nosti puoleeni himmeänä kiiluvan sinisen katseen. Silmä siristyi, käväisi limpussa ja iski minulle:

– Antoivat puuroa ja teenlehtiä. Suostuttelevat aseisiin, onhan meikäläinen Petroskoista. Mitä se auttasi? Hoksavia nuo suomalaiset, tietävät mitä tekevät. Elävinä ne ei selviä, ei millään. Rahdataan kuin mitä lie mordvaa, sitten pälyilevät ympäriinsä, etteivät vaan tulisi pidätetyiksi. Siksikö meidät tuotiin, kyselevät. Hoksavaa väkeä, turha moittia. Mutta niin se on, että sakemanni nitistää ne pian.

Kaiken tämän näin autiolla suomalaisella asemalla noin kuukausi sitten.

Suomennoksen jälkisanat

Venäjänuortalainen novellisti Isaak Babel (1893-1940) tunnetaan monilla kielillä Odessan laitakorttelien ja Budjonnyin ratsuväen kuvaajana. Suomeksi häneltä on ilmestynyt kaksi kokoelmaa, *Punainen ratsuväki* (1958) ja *Odessalaisia* (1970). Edellä käännökseenä esitelty kertomus, ”Finny” eli Suomalaiset, julkaistiin 1918 petrogradilaisessa päivälehdessä *Novaja žizn* eli Uusi elo. Palstan otsikkona oli ”Päiväkirja” ja kirjoittajan nimimerkinä Bab-El. Lehti ilmestyi Venäjällä tuolloin käytetyn juliaanisen kalenterin mukaan 29. toukokuuta (11. kesäkuuta).¹

Novaja žizn lakkautettiin saman vuoden heinäkuussa syytettynä bolševismen vastaisesta

kirjoittelusta. Siihen asti lehteä toimitti Maksim Gorki (1868-1936), kaikin puolin merkittävä kulttuurihahmo ja itseään nuorempien kirjailijoiden hyväntekijä, joka oli myös Babelin löytäjä ja suojelija. Huolimatta vanhasta puoluetoveruudesta Leninin kanssa Gorki siirtyi oppositioon pian lokakuun 1917 jälkeen. Lehdessään hän arvosteli vallanpitäjiä melko selvin ilmauksin. Tämä vaihe Gorkin elämäkerrassa haluttiin unohtaa 1930-luvulla, jolloin hänestä leivottiin sosialistisen realismin ja neuvostokirjallisuuden kanoninen esikuva. Vastaavasti *Novaja žizn* -lehdessä ilmestyneitä poliittisia kannanottoja ei koskaan julkaistu Neuvostoliitossa toimitetuissa kootuissa teoksissa.²

Niin ikään Babelin suhde neuvostovaltaan kehittyi vaikeaksi. Jälkeenpäin hän vaikeni toiminnastaan *Novaja žizn* -lehdessä puhuen korkeintaan reportterina toimimisesta kumouksen aikoihin. Silloiset mielipiderikokset, jos niin voi sanoa, saattoivat vaikuttaa takautuvasti toukokuussa 1939. Kirjailijan vangitsemisen yhteydessä katosi useita käsikirjoituksia, joita ei ole sittemmin löytynyt. Tunnustus Ranskan ja Itävallan hyväksi vakoilusta heltisi kolme vuorokautta jatkuneen valvottamisen jälkeen. Ampumisteloitus odotti seuraavan vuoden tammikuussa. (Vettenniemi 1996, 44–46.) Babelin teoksia ilmestyi Neuvostoliitossa taas vuodesta 1957 alkaen, mutta koko säilynyt tuotanto julkaistiin vasta 1990-luvulla.

Vaikka jätettäisiin huomiotta henkilöhistoriallinen murhenäytelmä, voidaan näkökulmaa laajentaen otaksua, että Babelin lahjoilla varustetun kirjailijan olisi kuitenkin ollut vaikeata pärjätä sosialistisen realismin kulttuurissa. Häntä kritisoitiin ennen muuta naturalismista, kuten kuului neuvostoaikainen teilausermi. Itse asiassa kirjailija sai syytteen siveellisyyttä rikkovasta julkaisusta jo ennen vallankumousta. Babelin tyyliin kuuluu kirjata hyväksytyt ja paheksutut aiheet sellaisinaan, ilman moralisointia. Yksi häntä suosineista aikalaiskritikoista, Viktor Šklovski (1893-1984), luonnehti hänen kertovan ”samaa äänensävyyn tähdistä ja tippurista”.³

”Finny” -kertomus on tuttua Babelia, mitä tulee kertojan lakonisuuteen. Sama kertojahahmo tavataan ratsuväkinovelleissa, joihin tätä kertomusta yhdistää myös tekstin syntyhistoria, joka palautuu kirjailijan sotakokemuksiin. Babelin kertoja on tyypillisesti autobiografinen. Toisaalta ”Finny” ei liity Budjonnyin kasakoihin, Odessan juutalaisiin tai venäläisten kaupunkien pikkuihmiisiin. Miljöökkin on korostetun pohjoinen, toisin kuin tunnetuimmissa novelleissa. Tarinan päähenkilöitä ovat Vienen ja Kuolan suomalaismiehet, joita viedään rintamalle Suomen valkoista armeijaa ja von der Goltzin saksalaisdivisioonaa vastaan.

Avauskappale kiinnittää tarinan kevään 1918 tapahtumiin ja päätöslause mahdollistaa ajoituksen huhtikuun lopulle, jolloin taistelut Suomessa lähestyivät loppuaan. Babelin kertoja toteaa nähneensä kuvatut tapahtumat autiolla suomalaisella rautatieasemalla. Sitä ei nimetä, mutta paikan täytyy sijaita lähellä Karjalan Kannaksen Valkeasaarta eli Beloostrovia. Vuoteen 1939 se oli rajan ensimmäinen Venäjän puoleinen seisake, vain parin kilometrin päässä ensimmäiseltä Suomen puoleiselta seisakkeelta, Rajajoelta.

Historiallisena dokumenttina Babelin sotapäiväkirja vahvistaa käsitystä, ettei bolševikkijohto keväällä 1918 huolehtinut vain Suomeen jääneistä venäläisistä sotilaista, vaan myös varusti punaisten joukkoja, mikä voidaan nähdä myös varautumisena Saksan uhkaan Petrogradin turvaamiseksi. Suomalaisittain kysymys on tietysti monitahoinen, sikäli kuin tapahtumien historiaa kirjoitetaan sekä vapaussodan että luokkasodan näkökulmasta. Menneisyyttä pitäisi varoa lukemasta teleologisesti. Silti määrättyä kehityskulkua voi hahmottaa siinä, että suomalaisia lähetetään harventamaan toisiaan. Keväällä 1918 kansallisuusasioiden komissaarina toimi Josif Stalin (1879-1953), jonka myöhemmät saavutukset kansallisuuskysymysten ratkaisijana mm. Neuvosto-Karjalassa ovat tunnetut.

Babelin sotapäiväkirja on runollisimmillaan kappaleessa, jossa kertoja maalailee ajallisen siirtymän päivän tapahtumista illan ja yön tunnelmiin. Poeettisille teksteille ominaista

määreiden runsautta esiintyy paljon myös henkilökuvissa. Vertailen seuraavassa Babelin luonto- ja henkilökuvia venäläisessä kirjallisuudessa yleisinä esiintyviin Suomen ja suomalaisuuden epiteetteihin. Pidän lähtökohtana, että juonellisesti vapaista mutta teoksesta toiseen vaeltavista motiiveista on aikojen mittaan muotoutunut se, mitä nimitetään venäläisen kirjallisuuden Suomi-kuvaksi. Tällaiset pysyväisluonteiset määreet eivät usein lainkaan täsmennä viittauksen kohdetta, vaan ylläpitävät siihen liittyviä mielikuvia. (Vrt. Kiparsky 1945, Pesonen 1991, Suni 1995.)

Suomalaisen taivaan vaaleus ja läpikuultavuus on yksi niistä määreistä, jotka kytkevät Babelin tekstin venäläisen kirjallisuuden Suomen-kuvausten klassiseen jatkumoon. Toinen samanlainen ovat suomalaiset männyt, joita voi koskien ja kallioiden ohella pitää venäläisen kirjallisuuden Suomi-kuvan pysyvimpinä elementteinä. Niiden poeettinen ehdollisuus paljastuu heti kun muistetaan, että kesäinen taivas on vaalea myös Pohjois-Venäjällä ja että sielläkin kasvaa komeita mäntyjä. Kyse on kirjallisuudelle ominaisista ehdollisuuksista, jotka toki voivat juontua arkikielestä tai kansanrunoudesta, mikä ei kuitenkaan määrää niiden spesifistä tarkoitusta. Tällaiset konventiot luovat ja ylläpitävät kirjallisuutta ja sen lajiperinteitä, oli niiden alkuperä missä tahansa.

Kirjailijat ovat luonnollisesti tietoisia näistä ehdollistumista, ja milloin he tekevät lukijansa-kin niistä tietoiseksi eli paljastavat konstinsa, viestintä muuttuu ironiseksi. Niinpä myös kulttuuriset etäisyydet ja niihin perustuvat distinktiot suhteutuvat usein jännittävästi maantieteellisiin välimatkoihin. Esimerkiksi Babelin kertoja on poistunut lehtimiehen tehtävässä korkeintaan muutaman kymmenen kilometrin päähän Petrogradista, mutta hän puhuu tästä kuin pitkästäkin matkasta kauas Pohjolaan, missä on kokonaan toisenlainen luonto.⁴

Babelin kertomuksen lopussa havaitaan toisenlaista ironiaa, sellaista joka madaltaa kohdetta satiirisesti. Kertoja siirtyy näkökulmaan, joka tehostaa draamallista jännitettä vaikeaan

tilanteeseen joutuneiden suomalaisten ja ilmaisesta ruoasta nauttivan venäläisen kansanmiehen välillä. Jälkimmäisen puhe on kirjoitettu erittäin murteellisesti ja monitulkintaisesti.⁵ Tämä henkilöahho toimii klassisen draaman henkilögallerioista juontuvana totuuden vihjaajana, eli hänen kauttaan tulee päätellä, mitä Babelin minäkertoja ei pue selviksi sanoiksi. Arvaukseni mukaan kertomukseen rakennettu stilistinen kontrasti tähtää siihen, että lukija miettisi hetken kasvottoman vallankäytön uhrien asemaa. Arvaus sopii myös siihen, mitä tiedämme Gorkin ystävällisestä asennoitumisesta Suomeen ja suomalaiseen kulttuuriin; tämä kertomushan julkaistiin hänen toimittamanaan, kuten edellä todettiin.

Babelin suomalaiskertomuksen painotus ei juuri poikkea venäläisen kirjallisuuden valta-perinteestä. Suomen luonnon pohjoisuus on venäläisillä kirjailijoilla itsestäänselvyytinä yhdistynyt kansanluonteen viileyteen, kylmyyteen ja jäyhyyteen. Näkemys juontaa 1700-luvun valistusfilosofiassa hahmottuneesta ja 1800-luvun kansallisromantiikassa viljellystä ”ilmastoteoriasta”, joka olettaa maantieteellisen ympäristön muovaavan ihmiset ja kansat näköiseksi (vrt. Boele 1996, 1-15). Vastaavasti venäläisen kirjallisuuden suomalainen on useimmiten eleetön, ilmeetön ja unelias, tai jopa kaikkea yhtä aikaa. Käsitys etelämaisesta vilkkaudesta ja pohjoisen ihmisen hitaudesta lienee maailmanlaajuinen stereotyyppiä.

Viitteet

- 1 Lehden numero on 112 tai 113 eri lähteissä. Käyttämieni uudelleenjulkaisujen tekstit (Babel 1989, 75-77; 1990, 187-188) poikkeavat joissakin sanoissa ja välimerkeissä, mutta erot vaikuttavat tahattomilta.
- 2 Gorkin (1990) bolševikkeja arvostelevat kirjoitukset on suomennettu.
- 3 Stepanov 1928, 19. Kyseinen artikkeli- ja esseeko-koelma Babelista syntyi Šklovskin ja muiden formalistien toimesta.

Babelin kertoja esittää suomalaiset aasialaisperäisiksi. Tähän viittaavat käyräteräiset veitset, mongolinkasvot, kellertävät leveäposkiset kasvat ja varsinkin maininta entisaikain turkkilaisista. Venäläiset ovat toki muulloinkin tyyppitellet suomalaisia mongoleiksi (eli tataareiksi venäläisittäin) ja turkkilaisiksi, mutta se ei ole vakiintunut kirjallisuuden Suomi-kuvien totunnaiseksi elementiksi. Selitystä siihen, miksi juuri Babel valitsee harvinaisemman näkökulman, voisi etsiä kirjailijan eteläisestä taustasta. Hän muutti Pietariin vasta 1916 elettyään siihen asti lähinnä Odesassa ja Kiovassa. Luultavasti suomalaistyyppit ovat näyttäneet Babelista eksoottisilta, ainakin eksoottisemmilta kuin pietarilaisista yleensä. Tästä horisontista hänen aasialaisvertauksensa voisivat tarkoittaa suorastaan vieraamman selventämistä tutummalla.

Kansojen ominaisuuksia koskevat näkemykset vaihtuvat, kun maapalloa kierretään leveyspiireittäin. Eurooppalaisuus on länsimaisen kulttuurin oletusarvo, kuten jälkikolonialismin tutkijat ja kriitikot ilmeisin perustein tähdentävät. Niinpä suomalaiset ovat usein kiinnittyneet venäläisyyden ja aasialaisuuden yhtäläisyyksiin, ja vuorostaan askelen suomalaisista lännempänä asuvat skandinaavit ja muut germaanit ovat herkästi kannattaneet teorioita suomalaisten aasialaisesta perimästä. Länsi-Euroopassa suomalaisten mongoleiksi rodullistaminen oli tavallista 1950-luvulle asti. (Kemiläinen 1998, Ruuska 2004.)

- 4 Babelin aikaiset pietarilaiset formalistit kuten Šklovski (2001) olettivat, että tällaisissa arkista ja totunnaista havaitsemista rikkovissa keinoissa piilee kaiken poeettisen ilmaisun ydin. Vanhojen Suomi-epiteettien etäännyttävää käyttöä havaitaan myös Babelin (1970, 113) toisessa Suomea kuvailevassa kertomuksessa Viiva ja väri, joka on vuodelta 1923.
- 5 Kertomuksen englanninnoksessa (Babel 2002, 529) kyseinen puhe on tulkittu toisin kuin tässä suomennoksessa.

Kirjallisuus

- Babel, Isaak (1958), *Punainen ratsuväki*. Suom. J. Konkka. Jyväskylä: Gummerus.
- Babel, Isaak (1970), *Odessalaisia ja muita novelleja*. Suom. E. Adrian. Helsinki: Tammi.
- Babel, Isaak (1989), *Peterburg 1918*. Pod red. È. Zihera. Ann Arbor: Ardis, 75–77.
- Babel, Isaak (1990), *Sotšinenija. Tom I. Rasskazy 1913-1924 gg.* Sost. A. Pirožkovoĵ. Moskva: Hud. lit., 187-188.
- Babel, Isaac (2002), Finns. – *Complete Works of Isaac Babel*. Ed. by N. Babel. Transl. by P. Constantine. New York etc.: Norton, 527-529.
- Boele, Otto (1996), *The North in Russian Romantic Literature*. Amsterdam etc.: Rodopi (Studies in Slavic Literature and Poetics XXVI).
- Gorki, Maksim (1990), *Väärään aikaan ajateltua* (Nesvoevremennyje mysli, Pariž 1971). Suom. S. Heikinheimo. Porvoo: WSOY.
- Kemiläinen, Aira (1998), *Finns in the Shadow of the "Aryans". Race Theories and Racism*. Helsinki: SHS (Studia Historica 59).
- Kiparsky, Valentin (1945), *Suomi Venäjän kirjallisuudessa*. Helsinki: Suomen kirja.
- Pesonen, Pekka (1991), Luonnon surullinen poikapuoli ja Saimaan rannan nymfi. – *Suomi, suuriruhtinaanmaa*. Toim. M. Niiniluoto ym. Helsinki: Tammi, 107-143.
- Ruuska, Pekka (2004), Toisen nahoissa ja vähän sanoissakin. – *Suomi toisin sanoen*. Toim. M. Lehtonen ym. Tampere: Vastapaino, 203-220.
- Šklovski, Viktor (2001), Taiteesta – keinona. – *Venäläinen formalismi. Antologia*. Toim. ja suom. P. Pesonen ym. Helsinki: SKS, 29-49.
- Stepanov, Nikolai (1928), Novella Babelja. – *Mas-tera sovremennoj literatury. Vyp. 2*. Pod red. V. Kazanskogo i Ju. Tynjanova. Leningrad: Academia, 11-41.
- Suni, Timo 1995. Tšuhnalainen automedoni. Kymmenen kuvaa Suomesta Venäjän kirjallisuudessa. – *Toisten Suomi eli mitä meistä kerrotaan maailmalla*. Toim. H. Sihvo. Jyväskylä: Atena, 195-241.
- Vetenniemi, Erkki 1996. Julkaisut palavat. – *Kielletyt kirjat. 2. laitos*. Toim. K. Ekholm. Helsinki: Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 3, 44-49.